

ŽELIMO, DA LJUBITE ČRKE

Slogan »Želimo, da ljubite črke« je pravzaprav naslov kataloga, ki je bil pripravljen ob postavitvi razstave »e-a-t« – Eksperiment in tipografija (*Experiment and Typography*). Tipografsko razstavo, ki je predstavljala zadnjih dvajset let dela čeških in slovaških tipografov, si je bilo mogoče ogledati med 14. oktobrom in 13. novembrom 2005 v prostorih Mednarodnega grafičnega likovnega centra (v gradu Tivoli). Pripravila sta jo grafična oblikovalca in kustosa Slovakinja Johanna Balušková Bilak in Čeh Alan Záruba, v Slovenijo pa je prišla v organizaciji Fundacije Brumen iz Ljubljane in Albe Design Press iz Prage.

Oblikovalca sta želela z razstavo enotno predstaviti stvaritve ljudi, ki jih je do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja združevala ena država – Čehoslovaška. Avtorja vidita kot posledico razkola nekoč enotne države številne pomankljivosti na kulturnem in izobraževalnem področju. Hkrati sta se zavedla, da številni češki in slovaški oblikovalci (vključno z njima) zaradi boljših materialnih razmer ustvarjajo zunaj meja matičnih domovin. Imela pa sta še eno vodilo: predhodna pregledna razstava, ki je prikazovala delo na nacionalnem tipografskem področju, je obsegala obdobje do množičnega razvoja računalništva. Zaradi vsega tega sta želela z razstavo prikazati siceršnji ustvarjalni potencial ljudi, ki izvirajo iz teh dežel. Kljub temu da so bili njuni nameni jasni, sta

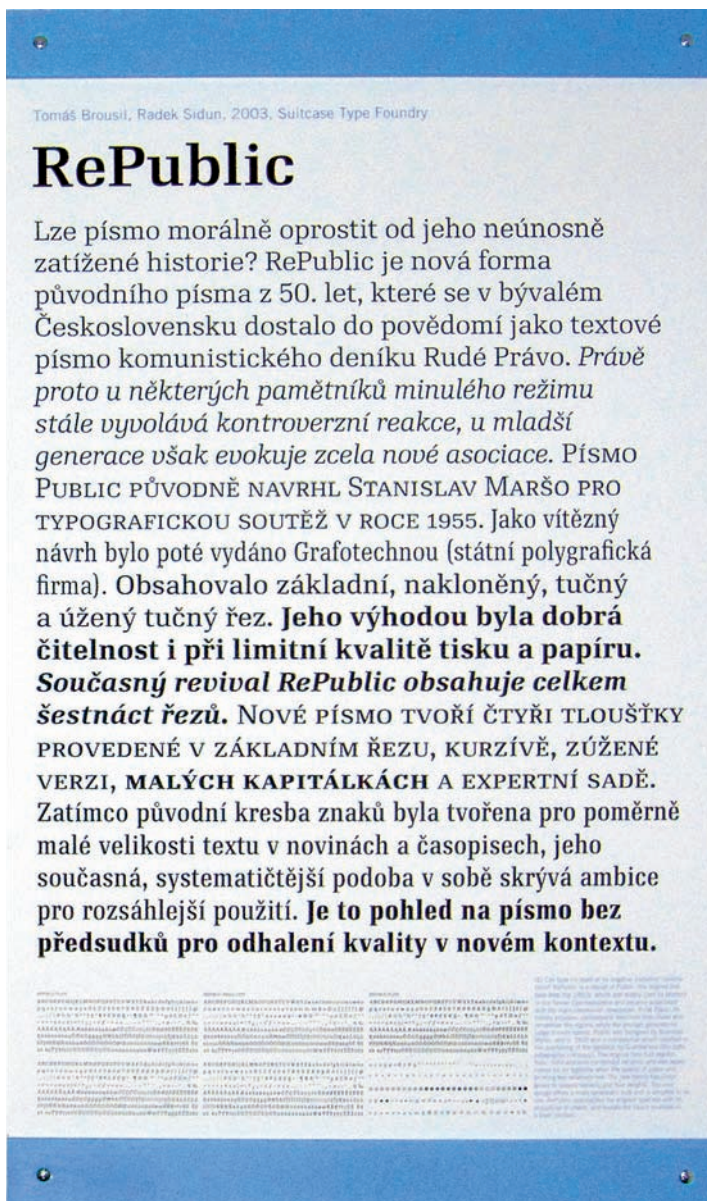
na začetku podvomila, ali bosta sploh imela na voljo dovolj češkega in slovaškega gradiva za koherentno in kakovostno razstavo. Še posebej zato, ker ju je najbolj zanimalo delo, ki kaže inovativne rešitve in tudi eksperimentiranje na področju oblikovanja črk. Razstave nista zasnovala samo za strokovno, temveč

za širšo javnost. Pisave ter njihova uporabnost v besedilu so prikazane na plakatih (velikosti 1000 × 1500 mm). Hkrati pa sta razstavila različno dokumentacijo, ki ponazarja njihov nastanek in razvoj (skice, risbe, multimedijске predstavitev).

Razstava je bila prvič predstavljena v Brnu na mednarodnem

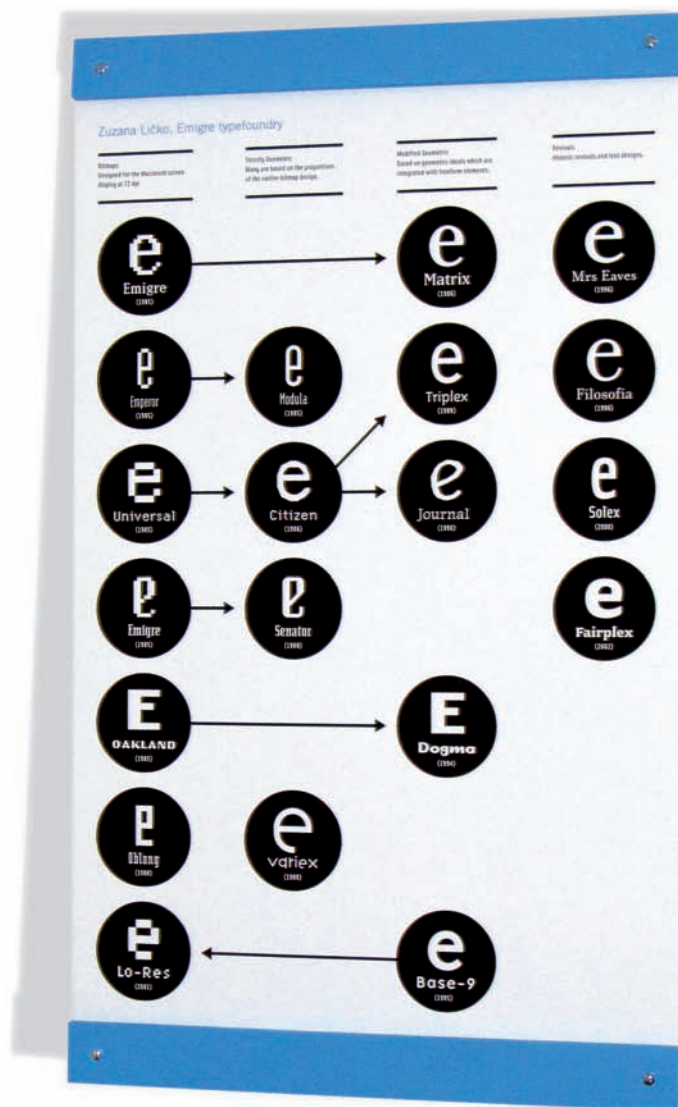
bienalu grafičnega oblikovanja junija 2004. Potem je odpotovala v Prago, kjer je bila postavljena v muzeju dekorativnih umetnosti. Februarja 2005 je bila prvič prikazana nizozemskemu občinstvu na kraljevi akademiji za umetnost v Haagu, nato pa še v Bratislavi in v poljskem Ciezynu.

Pričujoča razstava je bila še posebej pomembna za slovensko občinstvo – kot je v otvoritvenem govoru dejala Petra Černe Oven: »Eno od gonil te razstave v Ljubljani je tudi dejstvo, da so bila slovensko, češko in slovaško kulturno okolje v zgodovini tesno povezana. Le malo ljudi se zaveda, da še posebej na področju tipografije Slovenci dolgujemo nekaj zanimivih – danes samoumevnih – elementov v povezavi z našim jezikom in ortografijo prav zgodovinskim dogajanjem na območjih, od koder prihaja ta razstava. Pogosto namreč pozabljamo, da diakritični znaki, ki nam vsakodnevno povzročajo toliko problemov na računalnikih, prihajajo prav iz tistih krajev kot ta razstava. Dolžni smo jih Janu Husu, reformatorju, filozofu, jezikoslovcu, eksperimentatorju, ki jih je uvedel v češčino že v 15. stoletju. Slovenci smo sprejeli diakritične znake šele v tridesetih letih 19. stoletja, in to po letih vročih kulturnih in političnih debat. Danes se malokdo zave vrenja, ki je v 19. stoletju oblikovalo današnji slovenski pravopis. Slovenski intelektualci so morali priznati, da je napočil konec za bohoričico, ki je bila do tedaj v veljavi skoraj 300 let. A s čim jo zamenjati? Pojavljale so se različne ideje in zamisli, na kulturnem področju so se spopadali politični interesi; razvili so se popolnoma novi črkopisi, eksperimenti, kot na primer metelčica in dajničica; panslovanski glasniki so zagovarjali celo uvedbo cirilice; ne-

Pisava republic avtorja Tomáša Brousila; posodobljena različica pisave publica.

Linearna pisava jigsaw, izdelana s podporo tehnologije mnogovrstnih matric, ki jo je oblikovala Johanna Balušíková Bilak.

Primer razvoja oblikovanja svetovno znane Zuzane Ličko.

kateri slovenski vizionarji z Matijo Čopom, Francetom Prešernom in Janezom Bleiweisom na čelu in ob odločni podpori vodilnih čeških intelektualcev pa so zagovarjali uvedbo čeških diakritičnih znakov.«

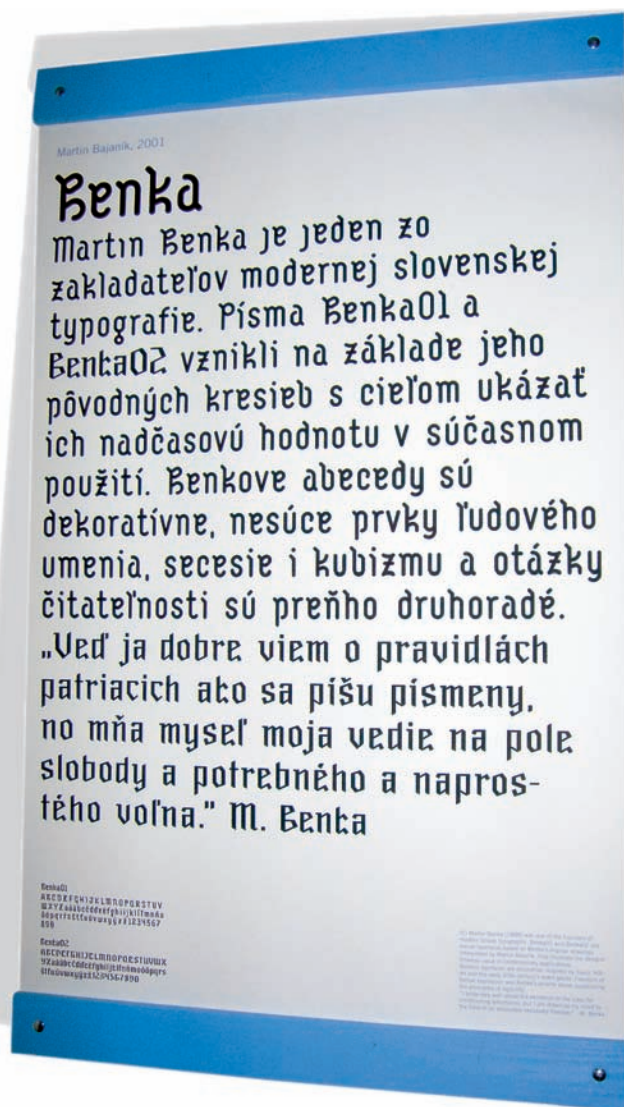
V prvo razstavno postavitev sta Johanna Balušíková Bilak in Alan Záruba vključila dela 35 avtorjev. Z vsakim gostovanjem razstave dodata kakšnega novega oblikovalca, čigar delo še ni bilo predstavljeno. V slovenski razstavi je s svojimi deli sodelovalo 44 oblikovalcev, in sicer: Petr Babák, Martin Bajaník, Pavol Bálik, Johanna Balušíková Bilak, Peter Bilak, Filip Blažek, Daniel Blonski, Tomáš Brousil, Veronika Burian, Emil Drličák, Luboš

Drtina, David Fírek, Karel Haloun, Jana Horáčková, Ondrej Chorý, Pavel Jedlička, Andrej Krátky, Petr Krejzek, Klára Kvízová, Monika Laciková, Zuzana Lednická, Radana Lencová, Pavel Lev, Zuzana Ličko, Mikuláš Macháček, Tomáš Machek, Štěpán Malovec, Martina Marešová, Daniel Markovič, Julo Nagy, Aleš Najbrt, Robert V. Novák, Radim Peško, Marek Pistora, Jirí Rathouský, Radek Sidun, Jan Solpera, Ján Šicko, František Štorm, Martin Šútovec, Michal Tornyai, Josef Týfa, Jana Vahálíková, Alan Záruba.

Za češko tipografsko oblikovanje je značilno eksperimentiranje že v šestdesetih letih preteklega stoletja, kjub številnim omeji-

tavam in prepovedim, ki jih je dooločal takratni politični režim. Tovrstne rešitve so vidne na knjižnih ovitkih in filmskih plakatih, ki so jih oblikovali Oldrich Hlavsa, Jirí Rathouský, Josef Týfa ter kasneje Jan Solpera, Zdenek Ziegler, Rotislav Vanek, Clara Istlerová in Milan Jaroš. Vrhunec tega obdobja je tipografska konferenca svetovnega združenja tipografov ATypI (*Association Typographique Internationale*) v Pragi leta 1969. Na žalost je tovrstno oblikovanje za nekaj let zamrlo. Ponovno je bilo obujeno z gibanjem Typo& v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Pomembno vlogo v češkem oblikovanju ima Aleš Najbrt. Za namen gledališkega propagiranja je

izdelal pisavi pražská pětka (praška petka) in thomas & ruhler. Prva je bila najprej uporabljena za posterje avantgardnega gledališča Sklep, kasneje pa tudi za zaščitne znake ter naslove v reviji *Reflex*. Prvotno je pisava vsebovala samo verzalke. Kasnejše zoževanje in razširjanje pisave je pripeljalo do nove vrste pisave – nana. Tudi pisava thomas & ruhler (1989) je bila prvotno namenjena promoviranju performansov dua Thomas & Ruhler (Aleš Najbrt in Jan Slovák). Generaciji študentov, ki je pod vodstvom profesorja Jana Solpera študirala na praški akademiji za umetnost in oblikovanje, pripisujejo velik doprinos k češki tipografski estetiki. Eden teh je

Martin Bajaník je svojo pisavo benka zasnoval na delu »očeta« slovaškega tipografskega oblikovanja Martina Benke.

Petr Babák, čigar pisave so eksperimenti kombiniranja abstraktnega in ljudskega. Na njegovo delo pa vplivajo tudi popularne TV-serije. Tako so nastale pisave prkno (deska), rezan (rezan), trhan (trgan) in šijan (odtočni kanal). Ondrej Chorý je za zaključno diplomsko delo oblikoval serijo pisav (mongoloid, absinth, sauza), ki so izdelane na kaligrafski osnovi. Tomáš Machek je izdelal celotno vrsto pisave, imenovano type egoist, a vse različice pisave niso digitalizirane. Pavel Jedlička, Marek Pistora, Petr Krejzcek, Klára Kvízová, Radim Peško, Karel Haloun se predstavljajo z akcidenčnimi pisavami in eksperimentiranjem z njimi. Robert V. Novák, Alan Záruba,

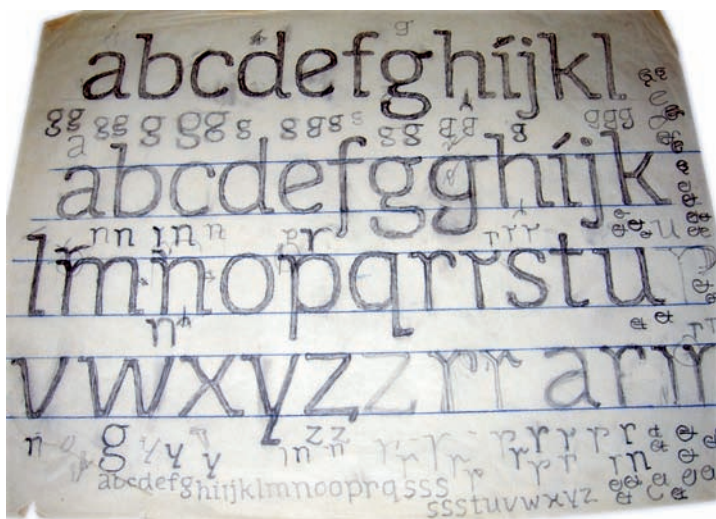
Zuzana Lednická, Radana Lencová, Mikuláš Macháček, Štěpán Malovec se predstavljajo z deli, v katerih je vidna tradicija značilnega češkega oblikovanja. Filip Blažek je pobudnik izdelave spletne strani (www.typo.cz), ki ima pomembno vlogo v promoviranju čeških in slovaških tipografskih del ter posredovanju informacij in člankov s tipografskega področja. Sodeloval je tudi pri posebni izdaji revije *Typo*, ki jo je oblikovala Jana Vahálková. František Štorm je eden najbolj produktivnih oblikovalcev pisav, ob koncu devetdesetih let jih je izdelal že več kot 50. Na razstavi sta vidni pisavi metron in solpera. Slednja je bila izdelana za češko centralno banko in v osem-

desetih letih 20. stoletja uporabljena na čeških bankovcih. Pisava metron je bila originalno izdelana že deset let prej in uporabljena za napise praške podzemne železnice. Njen avtor je bil Jirí Rathouský. Pomemben češki oblikovalec je tudi Tomáš Brousil. Njegovi pisavi sta katarine in republic, ki je predelana različica originalno izdelane pisave publicista Stanislava Maša iz leta 1974 in je bila uporabljena za komunistični časopis *Rudé Právo*. Obe Brousilovi pisavi izkazujeta povezavo oblikovnih značilnosti preteklosti z uporabnostjo v sodobnosti.

Slovaško oblikovanje naj bi (po besedah avtorjev razstave) bilo značilno za zadnjih 80 let. Začetki »modernega« slovaškega oblikovanja so povezani s šolo umetnosti in umetne obrti (*Arts & Crafts*), ki je bila leta 1928 ustanovljena v Bratislavi. Delovala je do začetka druge svetovne vojne, do leta 1939. Eden pomembnejših učiteljev na tej šoli je bil Martin Benka. Do leta 1920 je deloval kot ilustrator in slikar, ukvarjal pa se je tudi z grafičnim oblikovanjem in oblikovanjem pisav. Pri svojem ustvarjanju je kombiniral detajle iz ljudske umetnosti z modernizmom. Slovaki ga imenujejo »oče modernega slovaškega oblikovanja pisav«. – Mlajši slovaški oblikovalec Martin Bajaník je izdelal pisavo z imenom benka, ki ne vsebuje samo imena, ampak tudi povzema značilnosti Benkovega oblikovanja. – Na slovaško oblikovanje sta vplivala tudi Mikuláš Galanda in L'udovít Fulla, ki sta tudi poučevala na šoli, a sta prej študirala v Pragi. Tako sta na Slovaško prinesla praški vpliv avantgardnega oblikovanja. Poučevanje oblikovanja se je po drugi svetovni vojni nadaljevalo na akademiji za umetnost in obliko-

vanje. Kljub temu je veliko Slovakov študiralo tudi v Pragi. Eden je Andrej Krátky. Pred razmahom široke uporabe računalništva je oblikoval pisavo adriq, ki ima kaligrafsko osnovo. Za njeno dokončanje je porabil dve leti, saj jo je digitaliziral s pomočjo METAFONT-a (ta programski jezik je razvil Donald E. Knuth). Naslednja njegova pisava je bradlo, ki je bila izdelana po naročilu slovaške banke, vendar pa kasneje banka pisave ni hotela odkupiti. Leta 1995 je nato pisavo izdalo podjetje FontShop. Po vrnitvi v Bratislavo je Andrej Krátky vplival na številne mlade oblikovalce, kot so: Peter Bilak, Boris Prexta, Daniel Blonski, Daniel Markovič, Martin Šútovec, Johanna Balušíková Bilak. Daniel Blonski in Martin Šútovec na razstavi predstavljata akcidenčne pisave. Pisava Daniela Markoviča, imenovana hrana (rob), je osnovana na osmerokotniku. Naslednja njegova razstavljena pisava je globus, ki jo je oblikoval z namenom omogočanja kar najboljše mogoče čitljivosti. Johanna Balušíková Bilak na razstavi prikazuje tudi linearno pisavo jigsaw, ki je bila izdelana kot pisava mnogovrstnih matric (*multiple master font*). Peter Bilak je najprej študiral v Bratislavi, nato pa tudi na različnih izobraževalnih ustanovah v ZDA, Angliji, Franciji in na Nizozemskem. Oblikoval je številne posamezne različice pisave ter celotne vrste pisav, na primer eureka, craft, atlanta, masterpiece, holy cow, decoratica, champollion. Na ljubljanski razstavi je vidna pisava fedra, ki jo je nadgradil iz eureka. Eksperimentalne projekte na razstavi prikazujejo Emil Drličiak, Monika Laciková in Ján Šicko. Prvi izdeluje geometrijske vzorce, zasnovane na šesterokotniku. Druga je izdelala

Skica nastajajoče pisave.

Načrt in digitalizacija pisave z METAFONT-om Andreja Krátkyja.

Slika spodaj: osnutki pisav.

zanimiv projekt »tipografskega virusa« in deformacij, ki naj bi jih ta virus povzročal. Tretji se kot predavatelj na akademiji ukvarja z multimedijskim oblikovanjem. Med drugim je leta 2004 izpeljal plesni performans z naslovom *Calligrapher*. Pavol Bálík prav tako poučuje, v svojem delu se ukvarja predvsem s problemi, ki nastajo ob uporabi slovaških diakritičnih znakov. Eden takšnih projektov se imenuje *Diakritika*. Nikakor pa ne smemo pozabiti na svetovno uveljavljeno oblikovalko pisav Zuzano Ličko, čeprav ni študirala ali delovala v svoji matični domovini. Rojena je bila na Slovaškem, a se je s starši zgodaj preselila v Združene države Amerike. Znana je njena pisava z začetnega obdobja digitalizacije, ki jo je izdelala (leta 1985) za uporabo na računalnikih Macintosh. Je avtorica številnih pisav ter soustanoviteljica znane tipografske revije *Emigre*. S svojim delom vpliva na številne mlade oblikovalce v domovini. Na razstavi je viden razvoj njenega oblikovanja pisav, ki je podrejen tehnološkim zmogljivostim in zahtevam: od pisav

(na primer emperor, universal, oakland, emigre, oblong, lo-res) za zaslone slabe ločljivosti in izpise z igličnimi tiskalniki do pisav (na primer matrix, triplex, mrs eaves, filsofija, solex), ki so uporabne tako za kakovosten prikaz na zaslonu kot za različno izpisovanje, kar omogoča novejša tehnologija.

Na razstavi »e-a-t« (eksperiment in tipografija) so bila pregledno prikazana dela posameznih oblikovalcev, hkrati je tudi celotna razstava zasnovana zelo kakovostno. Zagotovo je bila to ena boljših razstav, ki smo si jo lahko ogledali v Sloveniji, na tipografskem področju pa pri nas verjetno še nima konkurence. Če ste razstavo zamudili, vam resnično priporočam ogled v kakšnem drugem mestu, kjer bo v gostovala.

Klementina MOŽINA
Univerza v Ljubljani

Fotografije
Barbara LOGAR
Univerza v Ljubljani

LITERATURA IN VIRI

Balušková, J., Záruba, A.
We Want You To Love Type: e-a-t experiment and typography, a selection of contemporary Czech and Slovak work (1985–2004)
Haag in Praga:
Typotheque in Alba Design Press, 2005

Černe Oven, P.
Otvoritev e-a-t (experiment and typography)
otvoritveni govor, neobjavljeno gradivo
Ljubljana, 13. 10. 2005

Emigre
<<http://www.emigre.com>>, 18. 10. 2005

Knuth, D. E.
Digital Typography
Stanford: CSLI Publications, 1999

Typo
<<http://www.typo.cz>>, 18. 10. 2005

Typotheque
<<http://www.typosetheque.com>>, 18. 10. 2005